

Wagner Hírmondó

A Richard Wagner Társaság Lapja

XII. évfolyam 4. szám

2010. tél

Erkel és Wagner

– avagy egy valódi háború és egy jelképes tűzszünet története –
 (Pest, 1853–1863)

2010-ben *Erkel Ferenc* életművét ünnepli a magyar zenei élet. A zongoraművész, zeneszerző, karmester, a Himnusz és a magyar nemzeti opera megteremtője, számos jelentős intézmény alapítója és kiváló zenepedagógus 1810. november 7-én született. Három évvel volt nála fiatalabb a német zeneeköltő: *Richard Wagner* (1813. május 22. Lipcse – 1883. február 13. Velence), aki nagy és mély hatást tett Erkelre és rendkívüli módon felkavarta az Osztrák-Magyar Monarchia Magyarhónjában zenei életét.

Erkel és Wagner útja – jelképesen – először 1853-ban keresztezte egymást. Erkel ekkorra már elismert zongoraművész, karmester és zeneszerző volt. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc előtt született művei: a *Bátori Mária*, a *Hunyadi László* és a *Himnusz* (1844. július 2-án) – nagy sikert arattak. A szabadságharc bukása és egyéb tényezők Erkel

életének egy szinte terméketlennek mondható alkotói időszakát eredményezték. Oka a cenzúra erős befolyása lehetett, amely nemcsak a sajtót, hanem a zenei életet is gúzsba kötötte. A *Bach*-korszak (1851–1860) besugó-rendszere, a személyes szabadságjogok korlátozása, az osztrák polgári és büntető törvénykönyv bevezetése, a kettős hivatalnok-rendszer és a földművelés-ügy válsága egyre növelte az elégedetlenkedők számát, akik az aktív és a passzív rezisztencia eszközeivel tiltakoztak a túlzottan erőszakos osztrák befolyás ellen.

Erkel Ferenc

A Nemzeti Színház csendben a passzív ellenállás egyik legfőbb színterévé vált. A „Nemzeti” ugyanis magyar nyelven szórakoztatta közönségét, a mintegy ezernégyszáz, később kétezer (!) nézőt, és repertoárjára is csakis magyar színműveket, illetve olasz és francia operákat tűzött, azokat is jobbra magyarul játszva.

Ezért nem lehetett véletlen, hogy 1853-ban nem a Nemzeti, hanem a Pesti Német Színház mutatta be *Wagner Tannhäuser*-nek – nyitányát, ami rögvést megosztotta a magyar zenei életet. A bemutatón maga Erkel vezényelt, ám valószínűleg csupán azért, hogy barátját: *Liszt Ferencet* meg ne bántsa. Liszt ugyanis nemcsak Wagner, hanem Erkel prófétája is volt. Ő ismertette meg Béccsel a Hunyadi László nyitányát, s szándékában állt a teljes opera bemutatása is, ami azonban – vélhetően anyagi okok miatt – elmaradt. Nemcsak Liszt, hanem *Mosonyi Mihály* zeneszerző és a Színházi Látcsó szerkesztője, *Ábrányi Kornél* zeneszerző, zenepedagógus, zongoraművész és a *Zenészet* Lapok főszerkesztője (1876-ig), illetve a *Zenészet* Közölny szerkesztője (1882-ben) és *Reményi-Hoffmann Ede*, a híres hegedűművész is kiálltak Wagner muzsikája mellett.

A magyar sajtó azonban szinte egyöntetűen tiltakozott e „nagyon zajos, lármás műdarab ellen”, s az ellentábor élére maga Erkel Ferenc állt, *aki féltette a magyar zenekultúrát a német befolyástól*. Az előbb

feleségének: Erzsébetnek (Sissinek) magyarországi látogatása okán született. Ezt a művet a Doppler-testvérekkel együtt írta Erkel, ám a zenedarabnak csupán a második felvonása származik a tollából.

Nem sokkal az 1857. május 6-i Erzsébet-ősbemutató után újra támadásba lendültek a magyar „wagneriánusok”. Egyes források szerint 1858-ban mutatták be Wagner Lohengrinjének nyitányát, ami újra csak felrázta a magyar közönséget. A Pesti Német Színház (Pester Stadttheater) viszont ki akarta használni a Nemzeti Színház német-ellenes műsorpolitikájából adódó hiány okozta „Wagner-keresletet”, ezért 1862. márciusában színpadra állította a teljes Tannhäuser. Karmester: Carlo Emanuele Barbieri (1822–1867). Ugyanezen időpontról ír a Magyar színjátszásról született írás, azzal a kiegészítéssel, hogy az előadást az Offner Sommertheaterben is megismételték.

A Színházi Látszó című napilap azonban csak 1863. május 25-i, 49. számában tudósít arról, hogy a Pestvárosi (Pesti Német) Színház műsorára tűzte a Tannhäuser. Az 1863-as időpont hitelességét támasztja alá az is, hogy ugyanezen újság 1863. április 13-i, nyolcadik számának egyik cikkében a következőket olvashatjuk: „(...) *E lángelméjű zeneköltő, kit Pesten még csak a „Lohengrin” és „Tannhäuser” nyitányai után ismerünk (...).*”

Az utóbbi két forrás alapján lehetséges, hogy 1863. áprilisáig mindössze Wagner két operájának nyitányát és korántsem egy teljes operáját hallhatta a magyar közönség. Az viszont bizonyosra vehető, hogy a hangversenyek közönségsikeréből kiindulva vélték úgy a magyar „wagneriánusok”, hogy elérkezett az idő egy még erőteljesebb „Wagner-offenzíva” megindítására, így nekik is köszönhető, hogy Richard Wagnert meghívták Pestre, egy koncert vezénylésére a Nemzeti Színházba.

Wagner Magyarországra való megérkezése előtt azonban történt egy olyan esemény, ami hosszú időre meghatározta a honi zenekultúra irányát. Megszületett ugyanis a magyar nemzeti opera második korszakának legjelentősebb zene-műve, a Bánk bán – szövegkönyvét *Katona József* drámájából *Egressy Béni* (született: egresi *Galambo Benjámín*, 1814–1851) írta –, amelynek ősbemutatója 1861. március 9-én volt a Nemzeti Színházban. A közönségsiker egész rendkívüli volt, s ennek köszönhetően 110-szer került színre a darab a Nemzetiben. A Bánk bán kétségkívül magyar nemzeti opera, ám egy Erkel saját tollából származó, 1960-ban megtalált hét oldalas tanulmány érdekes megvilágításba helyezi a mű stílusának jellemzőit. A kézirat az Országos Széchényi Könyvtár irodalmi aktái (szöveggyűjteményei) közül került elő.

A tanulmány tán legfontosabb tanulsága az, hogy míg Mosonyi Mihályt – aki elkötelezett „wagneriánus” is volt – rendkívüli módon foglalkoztatta egy színmagyar zenei elemekből felépülő opera terve, addig Erkel a Bánk bánban ezzel – tudatosan – nem foglalkozott.*

Amikor Richard Wagner 1863 júliusában – vélhetően 21-én, vagy 22-én – Pestre érkezett, Erkel már a Wagner-hangverseny műsorszámai próbáinak a vége felé járt. A „wagneriánusok” vezette napilapok elragadtatott sorai már-már pozitív irányba befolyásolták az ő és az ellenzék Wagnerről alkotott véleményét. A 23-i, első hangverseny hatalmas siker volt, éppen ezért hirdette meg a Nemzeti a 28-i, második estét is, amely előtt itt nyilatkozott Richard Wagner a zenekar munkájáról:

„*Boldog lehet az a színház, hogy ilyen zenekara van, mely ennyi kifejezéssel és biztonsággal játszik, s*

* Erkel arra törekedett, hogy a drámának – a szereplők hovatarozásának, jellemének – megfelelően váltogassa a különféle (magyaros, olaszos, stb.) hangvételt. (Szerk.)

A cikkben mondottakat szerkesztőségünk néhány idézettel tudja kiegészíteni Haraszti Emil „Wagner Richard és Magyarország” c. könyvéből (219., 253., 263. oldalak):

1. *Ábrányi Kornél* írja *Képek a Múlt és Jelenből* című művében a *Néhai Brassoi bácsi mint zenész* fejezetben, hogy kevéssel az előadás után egy ízben négyen kapuczinereztek az Europa-kávéházban: *Erkel, Mosonyi, Brassai és Ábrányi*. Brassai erős szemrehányással illette Erkelt, mint a Philharmoniai Társulat megalapítóját és vezérét (pedig megbámult, intim barátja volt) s arra kérte, hogy jövőre óvakodjék oly merényletet elkövetni a zenei józlás ellen, mint az afféle Tannhäuser-i zene bemutatása. – Itt van két Wagner-próféta (Mosonyit és Ábrányit értette), ezekkel disputálj, ne én velem, s ezeket capacitáld, ha tudod, ne pedig engemet, – felelte Erkel kissé idegesen. Azután elkezdtek egymást capacitálni, de könnyebb lett volna Brassait még akkor a kör négyesítéséről meggyőzni, mint arról, hogy Wagner geniusa egykoron diadalmaskodni fog az egész vonalon. Brassai, bár megérte a tőle kárhozott muzsika teljes diadalát magyar földön, élete végéig (a kilencvenes évek derekáig) kitartott meggyőződése mellett. (Szerk.)
2. A nagy hatással előadott *Tannhäuser-megnyitó* után a közönség viharos tombolása közepette *Erkel* a zeneköltőhöz lépett, kezében babérkoszorúval, melyet e szavakkal nyújtott át: „*A Nemzeti Színházi Zenekar hódolatát nyújtom át e koszorúban*”. Wagnert nagyon meghatotta e kitüntetés, megölelte és kétszer megcsókolta Erkelt. A zenekar csupa erő és szín volt. (Szerk.)
3. Július 25-én szombaton este a *Hunyadi László* előadását hallgatta meg a Nemzeti Színházban. Wagner a második felvonás után a színpadra ment, s Erkelünket, kit a közönség az első és második felvonás után kitapsolt, elismerő bókokkal halmozá el. (Szerk.)

még alig találtam zenekart, amely rövid idő alatt így megértette, így szabatosan és érzelemmel vitte volna ki eszméimet és intencióimat.” (Színházi Látcső, 1863. július 24., 108. szám.)

Erkel tehát ismét kiváló munkát végzett, bár a Walkürök lovaglása igen nehéz feladatot jelentett a zenekar számára, vélhetően a szokatlan ritmika miatt. Erkel jelképes megbékélését nemcsak Wagner elismerő szavai, zenéjének és személyes kisugárzásának hatása, hanem magyar zenésztársa munkái iránti érdeklődése is befolyásolhatta. A Hunyadi Lászlót ugyanis 1863. július 25-én, saját kérésére nézte meg Wagner, amiről igen elismerően nyilatkozott.

A pesti hangversenyek nagy sikere vélhetően Wagner életére is hatással volt, mivel magyar barátainak e szavakkal számolt be élményeiről:

„Az a hihetetlen tetszés, melyet Pesten arattam, mutatja nekem az utat, jövőm érdekében, a legnagyobb áldozatok árán is.”

A magyar „wagneriánus”-tábor tehát elsőprő győzelmet aratott. A Színházi Látcső még augusztus

28-ig, a Zenészet Lapok pedig 1863. november 12-ig cikkezett Wagner első magyarországi látogatásáról. (A második 1875-ben történt.) Reményi-Hoffmann Ede – a hegedűművész, aki Wagner személyes barátja is volt – sok akkori, kortárs magyar zenei szemelvényt és művet adott Wagner kezébe, s vélhetően ennek köszönhetően ismerhette meg a német zeneköltő még jobban az akkori honi zenei életet. Wagner érdeklődését az is bizonyítja, hogy a látogatása során szerzett impulzusait, s a magyar zene jövőjéről alkotott elképzeléseit egy nyílt levélben foglalta össze, amelyet a Színházi Látcső tett közzé 1863. augusztus 28-i, 137. számában.

Erkel és Wagner „háborúja” véget ért. Mindkét teremtményt meghatározó élmények érték, s új ösztönzést kaptak egymás és egymás művészetének megismerésének köszönhetően. És bár Erkel a személyes találkozás után sem lett a Wagner-rajongók népes táborának tagja, azért kétségkívül ő és a zenéje is sokat változott Richard Wagner első pesti látogatása, azaz 1863 után.

Varga Ildikó Rita Anna